

Filip Kubiaczyk

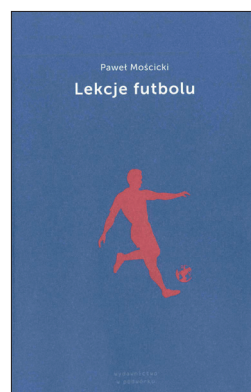
(Poznań-Gniezno)

<https://orcid.org/0000-0003-4124-6480>

O METAFORYZOWANIU PIŁKI NOŻNEJ

Paweł Mościcki, *Lekcje futbolu*, Wydawnictwo w Podwórku, Gdańsk 2019, ss. 183.

Paweł Mościcki jest doktorem habilitowanym, filozofem, eseistą i tłumaczem, pracownikiem Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Jest autorem kilku książek, m.in. „My też mamy już przeszłość. Guy Debord i historia jako pole bitwy”¹, „Foto-konstelacje. Wokół Marka Piaseckiego”², „Migawki z tradycji uciśnionych”³, czy „Chaplin. Przewidywanie terażniejszości”⁴. Swoją najnowszą książkę autor poświęcił piłce nożnej. Mimo że, jak sam podkreśla, nie jest ekspertem w tej dziedzinie, a przedmiotową książkę napisał jako amator tego sportu (s. 11), czytelnik, a zwłaszcza kibic piłki nożnej, który zdecyduje się po nią sięgnąć, i dla którego piłka nożna nie ogranicza się tylko do wymiaru czysto sportowego, znajdzie w niej interesujące rozważania na temat roli i znaczenia tej gry w otaczającym nas świecie. Książka to raczej „zbiór lekcji odebranych od futbolu” (s. 12). Autor dostrzegł w piłce nożnej narzędzie „czytania świata”, co sprawia, że zamienia się ona dla niego w nauczycielkę życia, uzupełniając bądź wypierając, w pewnym sensie, z tego zadania historię czy filozofię (s. 12-13).

¹ Mościcki 2015.

² Idem 2016.

³ Idem 2017a.

⁴ Idem 2017b.

Metafory piłkarskie zamknięte w dwudziestu dwóch „lekcjach futbolu”, z których składa się recenzowana książka, służą autorowi do „tłumaczenia sobie różnych rzeczy”, będąc jednocześnie „nauką demitologizacji: zarówno futbolu, jak i otaczającej rzeczywistości” (s. 11). Dla Mościckiego piłka nożna to z jednej strony „najniższy krąg piekła późnego kapitalizmu”, a z drugiej jest ona „jednym z ostatnich bastionów rozsądku i miejscem, gdzie pewne oczywiste wartości, które na zewnątrz przestały być już oczywiste, wciąż obowiązują” (s. 5-6). Aby lepiej zrozumieć ideę, która przyświecała autorowi, warto przywołać jego słowa z filmiku zapowiadającego i promującego książkę dostępnego na You Tube:

Często sobie powtarzam, że „Lekcje futbolu” to nie jest książka o piłce nożnej, tylko książka, która krąży wokół piłki nożnej, ale pomysł na nią zrodził się z takiej bardzo prostej obserwacji, że mówiąc o różnych rzeczach, dyskutując z ludźmi albo myśląc sobie nad różnymi kwestiami, używam metafor futbolowych, tak jakby one pomagały zorganizować swoje myśli, uporządkować coś (...). Powiedziałbym, że jest to książka, która jest napisana przez futbol. Bardzo często pisze się o piłce nożnej, używając do tego ram wziętych z zewnątrz, przepuszczając piłkę nożną przez filtr literatury, filozofii, sztuki. Ja próbuję dokonać czegoś odwrotnego, to znaczy opowiedzieć o sprawach nie związanych z piłką nożną, przepuszczając je przez filtr metafor futbolowych, i w ten sposób doprowadzić je do miejsc, gdzie normalnie trudno je znaleźć (...). To jest książka też o winie futbolu, to znaczy o tym, że współczesna piłka nożna w wymiarze, takim geopolitycznym, jest, powiedziałbym, wcieleniem wszystkiego tego, co w naszym aktualnym, kapitalistycznym systemie jest nie w porządku (...). „Lekcje futbolu” są, powiedziałbym, też dosyć gorzką książką, w której zachwyty nad piłką nożną, który towarzyszy mi od dzieciństwa, jest zderzony z trudną świadomością tego, jak to dzisiaj jest zorganizowane. I staram się pozostać w tej ambiwalencji, to znaczy pisać tak, żeby obie te skrajności jakoś przy sobie utrzymać⁵.

Walorem książki Mościckiego jest nie tylko ciekawy sposób narracji i konkretne przykłady, które służą mu do opisu rzeczywistości społecznej, lecz także fakt, że pobudza ona do refleksji, stanowiąc dla osób interesujących się i zajmujących zawodowo (także naukowo) piłką nożną cenne źródło inspiracji.

Autor porusza szereg interesujących zagadnień związanych z piłką nożną, okraszając je cennymi przemyśleniami, osobistymi spostrzeżeniami i filozoficznymi komentarzami. Do tematów omawianych przez autora należą między innymi kwestia spalonego⁶ („Lekcja o bliskości”, s. 32-36), wypowiedzi

---

⁵ Idem 2019.

⁶ Kwestia odgwizdania bądź nie spalonego z pewnością należy do najbardziej dyskutowanych wśród kibiców piłki nożnej. Przy całej kontrowersyjności, jaką wywołuje, warto jednak zauważyć rosnącą świadomość społeczeństwa (nie tylko kibiców), na temat tego, czym on rzeczywiście jest.

komentatorów, ekspertów i trenerów⁷ („Lekcja o banalności”, s. 44-49), rzuty karne⁸ („Lekcja o śmiertelności”, s. 129-132), przerwy⁹ („Lekcja o rewolucji”, s. 138-141) i końcówki w meczach¹⁰ („Lekcja o cierpliwości”, s. 142-146), czy sędziowanie w czasach VAR-u¹¹ („Lekcja o niesprawiedliwości”, s. 147-151). W książce nie brakuje również tematów związanych z meczami piłkarskimi rozgrywanymi w czasach wojny i rzeczywistości obozu koncentracyjnego („Lekcja o aktualności”, s. 82-112), czy rolą przeszłości we współczesnej piłce nożnej („Lekcja o historyczności”¹², s. 74-76). Tematy piłkarskie, stanowiące punkt wyjścia rozważań autora, w toku narracji prowadzą go do filozoficznych refleksji między innymi o historii, polityce, pięknie, przyjaźni, bliskości, samotności, przeznaczeniu, duszy, zmysłach czy języku.

Jako przykład tego, w jaki sposób książka Mościckiego pobudza do refleksji, chciałbym wskazać rozdział pt. „Gra w pustkę”, stanowiący „Lekcję o kulturze” (s. 19-31). Autor rozprawia się w niej z jedną z najbardziej rozpowszechnionych i negatywnych opinii o futbolu, mówiącą, że jest to fenomen „niezrozumiałej fascynacji bieganiem kilkunastu mężczyzn wokół kawałka skóry oplatającego powietrze” (s. 21). Trzeba przyznać, że to jedna z najczęściej spotykanych i zarazem niesprawiedliwych opinii na temat gry w piłkę nożną, z którą piszący te

---

⁷ Wypowiedzi trenerów bywają bardzo zróżnicowane: lapidarne (Adam Nawalka), zabawne (Franciszek Smuda), polityczne (Pep Guardiola), analityczne (Leo Beenhakker) czy prowokacyjne (José Mourinho).

⁸ Dramaturgię i loterię rzutów karnych najlepiej oddają dwa ostatnie mecze reprezentacji Polski podczas mistrzostw Europy we Francji w 2016 roku. Polska najpierw pokonała w rzutach karnych Szwajcarię w jednej ósmej finału, by następnie przegrać po rzutach karnych z Portugalią w ćwierćfinale i odpaść z turnieju.

⁹ Przerwy stanowią specyficzny moment meczu piłkarskiego. Dla mnie osobiście są czasowym zawieszeniem przeżywanego spektaklu. Nie wyobrażam sobie – oglądając mecz na stadionie czy przed telewizorem – konsumpcji kanapki, wypicia kawy, herbaty czy alkoholu w tym czasie. Siła emocji towarzysząca mi po obejrzeniu pierwszych 45 minut danego meczu pozwala jedynie na wyobrażanie sobie tego, co wydarzy się w drugiej połowie. Bywając osobiście na meczach hiszpańskiej La Liga i Copa del Rey, nigdy nie mogłem się nadziwić, jak hiszpańscy kibice oddają się podczas przerwy w meczu jedzeniu pieczołowicie przygotowanych uprzednio w domu kanapek. Dla mnie czas meczu (w tym również przerwa) jest czasem „świętym”.

¹⁰ Końcówki przesadzają o pięknie i okrucieństwie meczu piłkarskiego. W tym kontekście warto przywołać chociażby mecz eliminacyjny do mistrzostw Europy w 2016 roku pomiędzy Szkocją i Polską w Glasgow, ostatecznie zakończony remisem 2-2 dzięki wyrównującej bramce zdobytej w ostatniej sekundzie doliczonego czasu gry (90+4) przez Roberta Lewandowskiego.

¹¹ System VAR (*Video assistant referee*; wideoweryfikacja) pozwalający arbitrom unikać błędnych decyzji lub na ich zmianę, jest mocno krytykowany w piłkarskim świecie. Portugalski trener José Mourinho określił go ostatnio mianem „wielkiego kłamstwa”, apelując o zmianę jego nazwy z pomocnika arbitra na „autentycznego” arbitra meczu. Zob. Paniagua 2020.

¹² Osobiście żałuję, że autor nie pokusił się o rozwinięcie w tym rozdziale swoich interesujących rozważań (ograniczył je zaledwie do trzech stron).

słowa również musiał się wielokrotnie mierzyć, za każdym razem stając w obronie piłkarzy biegających za piłką na zielonej murawie. Mościcki przeciwstawia się tej stereotypizacji, stwierdzając, że „frazja ta stanowi nie tyle demaskację futbolu, ile jego uwznioślenie”, określając piłkę nożną „rozbudowaną produkcją znaków, wokół zasadniczej pustki, jak każdy akt ludzkiej kultury”, podobnie jak ma to miejsce w przypadku oglądania dzieła sztuki, tańca czy zbiorowej manifestacji itp. (s. 21). Mościcki ma rację, kiedy twierdzi, że „piłka nożna jest tak samo bezsensowna – i tak samo pełna sensów – jak każde inne zjawisko kultury” (s. 22). Wydaje się, że w ostatnim czasie w tym, często bezkrytycznym, podważaniu sensu gry w piłkę nożną nastąpiły zmiany na lepsze. Z pewnością wpływ na taki stan rzeczy ma kilka czynników, jak zauważalny wzrost liczby publikacji na temat piłki nożnej wśród polskich naukowców¹³, co powoli znosi z piłki nożnej łatkę *enfant terrible* „prawdziwej” nauki, która na niej ciążyła, korespondujący wręcz z wysypem opracowań popularnonaukowych na jej temat autorstwa publicystów i dziennikarzy (biografie, syntezy, albumy), rozwój kultury kibicowania, w ramach której coraz więcej Polek i Polaków wybiera się do Niemiec, Hiszpanii, Francji czy Anglii, aby oglądać mecze tamtejszych drużyn ligowych czy rozgrywki Ligi Mistrzów i Pucharu Europy, a przede wszystkim coraz większe zainteresowanie meczami piłkarskimi (oglądanymi tak w telewizji, jak i na stadionie) ze strony kobiet, od których w większości wychodziła ta stereotypowa opinia. Feminizacja piłki nożnej, przejawiająca się w coraz większym odsetku kobiet, które czynnie ją uprawiają, i które kibicują konkretnym reprezentacjom, drużynom czy piłkarzom, przyczynia się do przełamania tej tradycyjnie zmaskulinizowanej gry. Wszystko to zwiększa świadomość zasad gry w piłkę nożną, co pośrednio przekłada się na zbijanie negatywnych opinii na jej temat. Autor słusznie podkreśla również, że mimo negatywnej otoczki wokół piłki nożnej, na jaką wpływ ma z pewnością korupcja (zdajemy sobie z tego sprawę zwłaszcza w Polsce, gdzie w momencie kiedy piszę te słowa, po kilkunastu latach zapadły wyroki w największej piłkarskiej aferze korupcyjnej¹⁴), nic nie jest w stanie pozbawić jej „humanistycznego rdzenia, który pozwala ludziom poprzez grę wyrażać swoje człowieczeństwo” (s. 26).

Tym, co zawsze urzekło mnie w piłce nożnej, są prawdziwe i niezwykle głębokie uczucia, jakie generuje ona tak w zawodnikach, jak kibicach. W piłce nożnej, twardej, męskiej grze zawsze było i nadal jest miejsce na łzy, które mogą być łzami szczęścia (z powodu wygranej), łzami rozpacz (z powodu przegranej) czy łzami wzruszenia (z różnych powodów). Widok płaczącego Cristiano

---

¹³ Zob. między innymi Czubaj, Drozda, Myszkowski 2012; Antonowicz, Kossakowski, Szlen-dak 2015; Melosik 2016; Kubiacyk 2020.

¹⁴ Rybak 2019.

Ronaldo po porażce jego klubowej drużyny czy narodowej reprezentacji nikogo już dziś nie dziwi. Piłkarz znany jest również ze swoich charytatywnych działań, a ostatni film wideo z jego udziałem, na którym gra w piłkę z jedenastoletnim, niepełnoprawnym chłopcem bez nóg z Kazachstanu, ukazuje terapeutyczną moc piłki nożnej¹⁵. Do niezwyklej sytuacji ukazującej skalę emocji i ludzkich uczuć doszło również w Boliwii, kiedy odchodzący z powodów osobistych z jednej z tamtejszych drużyn Club Bolivar Hiszpan Juan Miguel Callejón (Juanmi), który stał się jej gwiazdą, w drodze do szatni, po ostatnim meczu, jaki w niej rozegrał, spotkał małego chłopca, kibica jego drużyny, który uklęknął przed nim, objął go i płacząc, prosił, by nie odchodził. Wzruszony piłkarz również nie mógł powstrzymać łez, a po krótkiej chwili ściągnął swoją koszulkę i wręczył ją cały czas płaczącemu chłopcu¹⁶. Obaj przytulili się, a kiedy Juanmi odchodził, płakał, podobnie jak obdarowany chłopiec. Ta wzruszająca sytuacja ukazuje niezwykle piękno piłki nożnej: płaczący chłopiec i płaczący piłkarz, a w tle miłość do klubu, pasja i ludzkie emocje.

Piłka nożna umożliwia także wykonywanie pewnych gestów, które z uwagi na ich medialność mogą zyskiwać duży rezonans społeczny. W tym kontekście autor przywołuje napastnika reprezentacji Francji, Kyliana Mbappégo i jego słynny gest krzyżowania rąk na piersi będący inspiracją dla jednego z imigrantów, który w 2018 roku wykonał go po tym, jak znalazł się na terytorium Ceuty, co oznaczało dla niego szansę na lepsze życie w Europie. Sam Mbappé po zakończeniu finałowego meczu mistrzostw świata w Rosji w 2018 roku przybił „piątkę” z członkinią organizacji „Pussy Riot”, która wbiegła na boisko w proteście przeciwko polityce Władimira Putina (s. 30). Z gestami piłkarzy różnie jednak bywa. O ile gest konsumpcji banana przez Daniego Alvesa, rzuconego w niego z trybun stadionu – z uwagi na lawinę wsparcia dla piłkarza, jaką wywołał – w moim przekonaniu zdziałał więcej dla walki z rasizmem stadionowym niż wszystkie kampanie FIFA i UEFA razem wzięte¹⁷, o tyle rezygnacja z wykonania charakterystycznej dla siebie cieszynki przez Krzysztofa Piątka, która polega na tym, że po strzeleniu gola imituje on gest strzelania z pistoletu (o samym geście cieszynki Mościcki w ciekawym sposób pisze w rozdziale zatytułowanym *nomen omen* „Cieszynka”, będącym „Lekcją o kobiecości”, s. 124-128) w meczu Izrael-Polska rozegranym w 2018 roku¹⁸, dla jednych stanowiła przykład szlachetnej postawy, dla drugich wpisywała się w niezrozumiałą poprawność polityczną, zasługującą na krytykę¹⁹. Sam piłkarz

---

¹⁵ Cristiano Ronaldo 2020. Trzeba jednak dodać, że wizerunek CR7, w wyniku skazania go przez sąd w Madrycie za oszustwa podatkowe (2019) został mocno nadwyrężony.

¹⁶ SportsCenter 2019.

¹⁷ Na ten temat zob. Kubiaczyk 2014.

¹⁸ Kozica 2019.

¹⁹ Stańdo 2019.

podkreślał, że nie wykonał go z uwagi na sytuację polityczną w tym kraju i z szacunku do przeciwnika²⁰.

Reasumując, recenzowana książka to zbiór interesujących rozważań „krążących” wokół piłki nożnej, jednego z najpopularniejszych sportów na świecie. Jej poszczególne rozdziały można czytać w dowolnym porządku chronologicznym, można też pozostać przy klasycznej lekturze „od deski do deski”. Lektura książki Pawła Mościckiego uświadamia, jak bardzo piłka nożna jest obecna w codziennych przestrzeniach ludzkiej egzystencji. Coraz częściej staje się ona również pożytecznym narzędziem wykorzystywanym przez naukowców, którzy dostrzegają jej wartość w wyjaśnianiu wielu współczesnych procesów społecznych i złożoności otaczającego nas świata.

Bibliografia

- Antonowicz D., Kossakowski R., Szlendak T. 2015, *Aborygeni i konsumenci. O kibicowskiej wspólnocie, komercjalizacji futbolu i stadionowym apartheidzie*, Warszawa.
- Cristiano Ronaldo 2020 [online]. Instagram [dostęp: 2020-01-01]. Dostępny w Internecie: <https://www.instagram.com/p/B6pv5lbAjk/?utm_source=ig_embed>.
- Czubaj M., Drozda J., Myszkowski J. 2012, *Postfutbol. Antropologia piłki nożnej*, Gdańsk.
- Kozica Sz. 2019, *Polityczny gest Krzysztofa Piątka. Polski Związek Piłki Nożnej posądzony a antysemityzm. Po meczu Polska-Izrael świat stanął na głowie* [online]. *Gazeta Lubuska* [dostęp: 2020-01-01]. Dostępny w Internecie: <<https://gazetalubuska.pl/polityczny-gest-krzysztofa-piatka-polski-zwiazek-pilki-noznej-posadzony-o-antysemityzm-po-meczu-polska-izrael-swiat-stanal-na/ar/c2-14211221>>.
- Krzysztof Piątek zdradził, dlaczego nie wykonał charakterystycznej cieszynki po голу strzelonym w meczu z Izraelem [online]. *Sport.pl* [dostęp: 2020-01-01]. Dostępny w Internecie: <<http://www.sport.pl/pilka/7,65037,24890183,krzysztof-piatek-zdradzil-dlaczego-nie-wykonal-charakterystycznej.html>>.
- Kubiacyk F. 2014, *Rasizm: otwarta rana (post)kolonialna. Exempla piłkarskie*, *Studia Europaea Gnesnensia* 10, s. 195-230.
- Kubiacyk F. 2020, *Historia, nacjonalizm i tożsamość. Rzecz o piłce nożnej w Hiszpanii*, Poznań.
- Melosik Z. 2016, *Piłka nożna. Tożsamość, kultura i władza*, Poznań.
- Mościcki P. 2019 [online]. YouTube [dostęp: 2020-02-29]. Dostępny w Internecie: <<https://www.youtube.com/watch?v=4euIXcaUgAU>>.
- Mościki P. 2015, *My też mamy już przeszłość. Guy Debord i historia jako pole bitwy*, Warszawa.
- Mościki P. 2016, *Foto-konstelacje. Wokół Marka Piaseckiego*, Warszawa.
- Mościki P. 2017a, *Migawki z tradycji uciśnionych*, Warszawa.
- Mościki P. 2017b, *Chaplin. Przewidywanie teraźniejszości*, Gdańsk.

²⁰ Krzysztof Piątek zdradził, dlaczego nie wykonał charakterystycznej cieszynki po голу strzelonym w meczu z Izraelem, 2019.

- Paniagua R. 2020, El VAR es una gran mentira [online]. La Opinión de Murcia [dostęp: 2020-01-01]. Dostępny w Internecie: <<https://www.laopiniondemurcia.es/deportes/2020/01/24/var-gran-mentira/1085621.html>>.
- Rybak M. 2019, Koniec procesu w sprawie korupcji w futbolu. „Fryzjer” skazany na 4,5 roku [online]. Gazeta Wrocławska [dostęp: 2020-01-01]. Dostępny w Internecie: <<https://gazetawroclawska.pl/koniec-procesu-w-sprawie-korupcji-futbolu-fryzjer-skazany-na-45-roku/ar/c1-14658687>>.
- SportsCenter 2019 [online]. Twitter [dostęp: 2020-01-01]. Dostępny w Internecie: <https://twitter.com/SC_ESPN/status/1211085053096316934>.
- Stańdo B. 2019, Absurdalny powód, przez który Piątek nie wykonał cieszynki. Świat stoi na głowie [online]. Łączy nas pasja [dostęp: 2020-01-01]. Dostępny w Internecie: <<https://laczynaspasja.pl/absurdalny-powod-przez-ktory-piatek-nie-wykonal-cieszynki-swiat-stoi-na-glowie/>>.